

РОЗДІЛ 12 ВІЙСЬКОВЕ ПРАВО

УДК 355/359

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-4/109>

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: БАЛАНС МІЖ ДЕМОКРАТІЄЮ ТА ЦЕНТРАЛІЗАЦІЄЮ

MECHANISMS OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE FIELD OF NATIONAL SECURITY: BALANCE BETWEEN DEMOCRACY AND CENTRALIZATION

Артиков Д.М., студент V курсу

*Військово-юридичний інститут**Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Шевцов А.Л., к.н.держ.упр.,

професор кафедри загальновійськових дисциплін

*Військово-юридичний інститут**Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

У статті всебічно досліджено теоретико-методологічні засади та практичні аспекти формування й ефективного функціонування механізмів державного управління у сфері національної безпеки. Особливу увагу зосереджено на пошуку оптимального балансу між демократичними процедурами, які є запорукою відкритості та підзвітності влади, та необхідною централізацією управлінських процесів, що забезпечує оперативність та дієвість у реагуванні на загрози. У статті проаналізовано концептуальні підходи до сучасного розуміння категорії «національна безпека» в контексті новітніх викликів та загроз, з особливим акцентом на військову агресію проти України, яка істотно трансформувє пріоритети та вимоги до безпекової політики держави.

Розкрито складну структуру державно-управлінських механізмів у сфері безпеки, а також охарактеризовано особливості їх еволюції та трансформації під потужним впливом зовнішніх геополітичних факторів, які формують нову архітектуру безпеки на національному та регіональному рівнях. Досліджено питання забезпечення балансу між централізованим управлінням критичними безпековими процесами, яке є необхідним для злагодженої та швидкої реакції на кризові ситуації, та впровадженням демократичного цивільного контролю за сектором безпеки і оборони, що відповідає стандартам розвинутих демократичних країн та сприяє зміцненню довіри громадян до інституцій держави.

У статті також визначено низку актуальних проблемних аспектів функціонування існуючих механізмів державного управління в безпековій сфері, зокрема таких, що пов'язані з інституційною недостатністю, ресурсними обмеженнями та правовими прогалинами. Запропоновано конкретні напрями удосконалення цих механізмів з урахуванням стратегічного курсу України на європейську інтеграцію, що вимагає приведення національної безпекової політики у відповідність до стандартів ЄС. Особливу увагу автор приділяє питанням фінансово-ресурсного забезпечення системи національної безпеки, модернізації чинної законодавчої бази, а також інституційному розвитку органів безпеки та оборони. У контексті посилення державної спроможності протидіяти як зовнішнім, так і внутрішнім загрозам, підкреслюється важливість збереження демократичних цінностей, принципів належного врядування та верховенства права як фундаменту стійкої та безпечної держави.

Ключові слова: національна безпека, механізми державного управління, демократичний цивільний контроль, централізація управління, сектор безпеки і оборони, управлінські рішення, інституційна спроможність, стратегічне планування, безпекова політика, загрози національним інтересам.

The article thoroughly explores the theoretical and methodological foundations, as well as practical aspects, of the formation and effective functioning of public administration mechanisms in the field of national security. Particular attention is paid to the search for an optimal balance between democratic procedures—which ensure transparency and accountability of governance—and the necessary centralization of administrative processes that enables prompt and effective responses to emerging threats. The study analyzes conceptual approaches to the modern understanding of “national security” in the context of contemporary challenges and threats, with a specific emphasis on the military aggression against Ukraine, which has significantly reshaped the priorities and requirements of the state's security policy.

The complex structure of public administration mechanisms in the security sector is revealed, along with the peculiarities of their evolution and transformation under the powerful influence of external geopolitical factors, which are actively shaping a new security architecture at both national and regional levels. The article examines the issue of maintaining a balance between centralized management of critical security processes—essential for coordinated and rapid crisis response—and the implementation of democratic civilian control over the security and defense sector. This aligns with the standards of developed democracies and fosters greater public trust in state institutions.

The article also identifies a range of current problematic aspects in the functioning of existing state governance mechanisms in the security domain, particularly those related to institutional limitations, resource constraints, and legal gaps. Specific directions for improving these mechanisms are proposed, taking into account Ukraine's strategic course toward European integration, which necessitates aligning national security policies with EU standards. Special emphasis is placed on the issues of financial and resource support for the national security system, modernization of the existing legal framework, and the institutional development of Ukraine's security and defense agencies. In the context of strengthening the state's capacity to counter both external and internal threats, the importance of preserving democratic values, principles of good governance, and the rule of law is underscored as the foundation for a resilient and secure nation.

Key words: national security, public administration mechanisms, democratic civilian control, centralization of management, security and defense sector, management decisions, institutional capacity, strategic planning, security policy, threats to national interests.

Постановка проблеми. Сучасні виклики, що постали через повномасштабне військове вторгнення Російської Федерації в Україну, загострюють нагальну потребу вдосконалення механізмів державного управління сектором безпеки нашої

країни. Знаходження оптимального балансу між демократичними засадами організації управління та необхідністю централізації в умовах воєнного стану – один з ключових моментів для української системи державного управління.

Система забезпечення національної безпеки є складною адміністративно-політичною структурою, яка вимагає чіткого розподілу компетенцій і ефективної взаємодії між державними установами та громадськими організаціями, одночасно зберігаючи демократичні принципи та стандарти належного управління. З цієї причини дослідження теоретико-методологічних основ створення та впровадження систем державного управління у сфері національної безпеки набуває особливої актуальності.

Необхідно змінити підходи до управління через безпрецедентні загрози безпеці, з якими зіткнулася Україна, а також перспективи європейської інтеграції, яка вимагає впровадження демократичних стандартів у всіх сферах суспільного життя, особливо щодо сфери безпеки. Водночас складна ситуація в безпековому середовищі вимагає сильного централізованого керівництва, швидкої ухвалення та реалізації управлінських рішень. З цієї дилеми виникають кілька теоретичних і практичних проблем, які вимагають ретельного наукового розгляду.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Науковці та практики звертають увагу на теоретичні та практичні аспекти державного управління у сфері національної безпеки. Я. Балановський зосереджується на понятті національної безпеки та методах її забезпечення [4]. С. Безпальчук, який у своєму дослідженні вивчає механізми забезпечення безпеки у територіальних громадах України, зробив значний внесок у розуміння особливостей державної політики у створенні безпекового середовища на різних рівнях управління [5]. О. Березовська-Чміль досліджує аспекти трансформації безпекової політики під впливом зовнішніх загроз, зокрема російської військової агресії [6]. Крім того, вона також досліджує особливості управління системою національної безпеки в умовах воєнно-політичного конфлікту разом з Ю. Кобець та М. Міщук [7]. С. Огороднійчук вивчає практичні аспекти функціонування механізмів державного управління у військовій сфері [13]. М. Співак провів дослідження, присвячене порівняльному аналізу стратегій національної безпеки України, щоб проаналізувати важливі тенденції в стратегічному плануванні національної безпеки [16]. Д. Ісайко вивчає стратегічні аспекти забезпечення національної безпеки в Україні [12], а І. Проць зосереджується на оборонній складовій національної безпеки [15].

Конституція України [1], Закон України «Про національну безпеку України» [2] та Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» [3] визначають законодавчі основи державного управління у сфері національної безпеки.

Проблема оптимального балансу між демократією та керівництвом у сфері безпеки залишається недостатньо дослідженою, особливо щодо поточних безпекових викликів.

Мета статті. Метою статті є детальний аналіз теоретико-методологічних основ, а також практичних аспектів створення та функціонування систем державного управління у сфері національної безпеки. Метою також є визначення найкращих методів для забезпечення балансу між демократичними принципами та необхідною централізацією процесів управління в умовах безпекових викликів.

Виклад основної інформації. Національна безпека, яка контролюється урядом, є складною системою з різних сфер суспільного життя та функціонування держави. Національна безпека визначається як «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз», згідно з Законом України «Про національну безпеку України» [2, с. 3]. Це визначення підкреслює складність концепції національної безпеки, яка включає захист демократичних принципів, а також державних і територіальних інтересів.

Механізми державного управління національною безпекою складаються з комплексу взаємопов'язаних і взаємозалежних методів, інструментів, важелів і стимулів, за допомогою яких держава регулює суспільні відносини, процеси та явища з метою захисту національних інтересів.

Ці механізми включають:

1. Нормативно-правовий механізм – це система законів і підзаконних актів, які регулюють сферу безпеки.

2. Система органів державної влади та управління, які забезпечують реалізацію безпекової політики, відома як організаційно-інституційний механізм.

3. Фінансово-економічний механізм – це система, яка забезпечує ресурси та фінансування національної безпеки.

4. Інформаційно-аналітичний механізм – система, яка використовується для збору, обробки та аналізу інформації для забезпечення прийняття управлінських рішень у сфері безпеки.

5. Контрольно-наглядовий механізм – це система, яка наглядає за дотриманням законодавства та виконанням рішень у сфері національної безпеки.

Коли розглядаються методологічні підходи до моніторингу механізмів державного управління у сфері національної безпеки, варто відзначити зміну наукових поглядів, які відійшли від традиційних державоцентричних ідей і перейшли до більш комплексних підходів, які беруть до уваги захист інтересів як держави, так і суспільства та кожного окремого громадянина. Я. Балановський підкреслює, що «сучасне розуміння національної безпеки передбачає захист не тільки державних інституцій, але й цінностей суспільства, прав і свобод громадян, економічного потенціалу держави тощо» [4, с. 46].

Концепція «демократичного контролю за сектором безпеки і оборони», яка поєднує необхідність ефективного управління безпековими процесами з демократичним наглядом за діяльністю відповідних органів, може слугувати методологічним підґрунтям дослідження балансу між демократичними процедурами та централізацією управління в безпековій сфері.

Демократичний цивільний контроль визначається Законом України «Про національну безпеку» як «комплекс правових, організаційних, інформаційних, кадрових та інших заходів, здійснюваних відповідно до Конституції і законів України для забезпечення верховенства права, законності, підзвітності, прозорості органів сектору безпеки і оборони та інших органів, діяльність яких пов'язана з обмеженням прав і свобод людини у визначених законом випадках, сприяння їх ефективності» [2, с. 5].

На основі конституційних положень, які гарантують державний суверенітет, територіальну цілісність і недоторканність кордонів України, функціонує нормативно-правовий механізм державного управління у сфері національної безпеки. Збройні Сили України та відповідні правоохоронні органи зобов'язані відповідно до Конституції України захищати суверенітет, територіальну цілісність і недоторканність України [1]. Закріплення цих функцій на конституційному рівні підкреслює їх життєво важливу природу та значення для держави.

Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року є основним законодавчим актом, який визначає правові основи державної політики у сфері національної безпеки. Цей закон визначає основи національної безпеки та оборони, а також цілі та основні принципи державної політики, щоб захистити суспільство та кожного громадянина від загроз [2]. Повноваження державних органів у сферах національної безпеки та оборони визначаються та розмежовуються законом. Це також створює основу для взаємодії політики та процедур органів державної влади та інших державних органів, функцій яких стосуються національної безпеки та оборони, а також сил безпеки та оборони [2, с. 2].

Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року, опи-

сує поточні загрози національній безпеці України, а також цілі, завдання та механізми захисту національних інтересів України [3]. Варто підкреслити, що назва стратегії «Безпека людини – безпека країни» вказує на людиноцентричний підхід до розуміння національної безпеки, який є важливим компонентом демократичного управління.

У сфері національної безпеки існує система органів державної влади, які відповідають за розробку та виконання безпекової політики. Ці органи складають інституційний механізм державного управління національною безпекою. Згідно з Законом України «Про національну безпеку України», структура органів державного управління у сфері національної безпеки складається з наступних елементів:

1. Президента України, Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України та гаранта державного суверенітету, територіальної цілісності та прав і свобод людини та громадянина в Україні.

2. Рада національної безпеки і оборони України, яка діє як координаційний орган при Президентові України з питань національної безпеки і оборони.

3. Управління обороноздатністю та національною безпекою України здійснюється Кабінетом Міністрів України, який гарантує державний суверенітет і економічну самостійність України.

4. Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, відповідальні за забезпечення національної безпеки.

5. Законодавча база в цій галузі створюється Верховною Радою України, яка контролює зміни внутрішньої та зовнішньої політики та визначає основи національної безпеки [2, с. 13-18].

Сектор безпеки та оборони займає окреме місце в інституційному механізмі та складається з Міністерства оборони України, Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України, Національної поліції України, розвідувальних органів, а також інших військових формувань і правоохоронних органів України. Наслідки збройної агресії Росії проти України створили безпрецедентні виклики для національної безпеки, які змінили способи управління державою. Як зазначають О. Березовська-Чміль, Ю. Кобець та М. Мішук, «система управління національною безпекою зазнає значних змін в умовах воєнно-політичного конфлікту, спрямованих на підвищення оперативності, гнучкості та ефективності реагування на загрози» [7, с. 72].

У сфері національної безпеки основними векторами трансформації були:

- 1) розширення повноважень Президента України як Верховного Головнокомандувача та Ради національної безпеки і оборони України з метою централізації управління безпековими процесами;
- 2) встановлення воєнного стану, що означає тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб;
- 3) зміна центру уваги державної політики на захист і захист територіальної цілісності;
- 4) збільшення фінансування сфери безпеки та оборони;
- 5) розширення міжнародного співробітництва в сфері безпеки.

Аналіз динаміки видатків Державного бюджету України на сектор безпеки і оборони (таблиця 1) свідчить про стрімке зростання фінансування цієї сфери протягом 2020–2024 років, що ілюструє зміну пріоритетів державної політики в умовах збройної агресії.

Видатки на безпеку та оборону значно зросли після повномасштабної агресії у 2022 році, що свідчить про кардинальну зміну способу фінансування галузі безпеки та відображає загальну тенденцію до централізації управління та концентрації ресурсів на пріоритетних напрямках.

У той же час посилення централізації влади та зосередження значної частини повноважень у сфері національної

Таблиця 1
Динаміка видатків Державного бюджету України на сектор безпеки і оборони у 2020–2024 роках

Рік	Загальний обсяг видатків (млрд грн)	Частка від ВВП (%)	Частка від загальних видатків бюджету (%)
2020	245,8	5,9	20,3
2021	267,3	5,4	22,1
2022	1002,5	27,1	45,6
2023	1141,1	23,8	49,7
2024	1675,1	30,1	54,6

Джерело: складено автором на основі даних [8; 9; 10; 11; 12].

безпеки в руках Президента України та РНБО викликає занепокоєння щодо демократичного цивільного контролю за сектором безпеки та оборони. С. Огороднійчук підкреслює, що навіть у умовах воєнного стану важливо зберігати баланс між ефективністю управління безпековими процесами та дотриманням демократичних принципів, зокрема через забезпечення парламентського контролю та участі громадянського суспільства у формуванні безпекової політики [13, с. 214].

Основною методологічною проблемою при формуванні механізмів державного управління у сфері національної безпеки є пошук оптимального балансу між необхідністю централізованого управління критичними безпековими процесами та забезпеченням демократичних принципів, зокрема демократичного цивільного контролю за сектором безпеки та оборони.

Централізація управління у безпековій сфері має низку очевидних переваг, особливо в умовах збройної агресії. Серед них:

- 1) оперативне виконання управлінських рішень;
- 2) можливість спрямувати ресурси на пріоритетні проекти;
- 3) забезпечення того, щоб стратегії та дії різних органів державної влади були спільними;
- 4) зменшення процедур бюрократії під час прийняття рішень у критичних ситуаціях.

З іншого боку, надмірна централізація також має значні недоліки, зокрема:

- 1) ризик зловживань правами та свободами громадян;
- 2) перешкоди для демократичного контролю над діяльністю безпекових органів;
- 3) зниження ефективності управління в результаті надмірного навантаження на центральні органи;
- 4) реалізація політики безпеки не враховує місцеві та регіональні особливості.

«Демократичний цивільний контроль за сектором безпеки та оборони є не просто механізмом обмеження повноважень безпекових органів, але й інструментом підвищення їх ефективності через забезпечення підзвітності, прозорості та легітимності» [15, с. 182]. Це підкреслює, що демократія та централізація влади можуть працювати разом.

Досвід України в умовах збройної агресії свідчить про можливість поєднання демократичного контролю з централізованим управлінням. Незважаючи на значне розширення повноважень Президента України та РНБО, все ще існує парламентський контроль, зокрема через діяльність Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки, регулярні звіти уряду перед парламентом і громадський контроль через залучення експертів і громадських організацій до розробки стратегічних документів у сфері національної безпеки.

Розмежування повноважень у сфері національної безпеки між органами державної влади є важливим елементом забезпечення балансу між демократією та централізацією. Це запобігає надмірній концентрації влади та гарантує функціонування системи стримувань і проти-

ваг. Такий розподіл повноважень визначається Законом України «Про національну безпеку України», який визначає сфери відповідальності Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та інших органів державної влади.

Коли Україна вступає до Європейського Союзу, система управління національною безпекою повинна стати більш демократичною. У статті «Переговори про вступ України до ЄС: повний гід у 12 питаннях» зазначено, що «інтеграція до ЄС передбачає впровадження демократичних стандартів у всіх сферах суспільного життя, включаючи безпеку, зокрема через забезпечення цивільного демократичного контролю, прозорості та відповідальності безпекових органів» [14]. Це вимагає пошуку нових способів поєднання демократичних процедур із централізованим управлінням.

Аналіз сучасного стану механізмів державного управління у сфері національної безпеки України дозволяє визначити наступні стратегічні напрями їх удосконалення:

1) модернізація законодавчої бази, зокрема шляхом оновлення Стратегії національної безпеки України, щоб враховувати сучасні безпекові загрози та перспективи євроінтеграції;

2) оптимізація інституційної структури системи забезпечення національної безпеки, чітке розмежування повноважень і відповідальності між різними державними органами;

3) використання сучасних стратегічних методів планування та управління національною безпекою, зокрема шляхом створення системи оборонного планування, орієнтованої на спроможності;

4) встановлення демократичного цивільного контролю над сектором безпеки та оборони, створення систем громадського та парламентського контролю;

5) гарантувати стабільне та прогнозоване фінансування сектору безпеки та оборони, а також ефективний контроль за використанням бюджетних коштів;

6) розробка програм підготовки та перепідготовки працівників у сфері безпеки та оборони, створення професійного кадрового складу;

7) активізація міжнародного співробітництва у безпековій сфері, зокрема в рамках реалізації Спільної декларації про підтримку України [17].

Щоб підвищити ефективність функціонування системи забезпечення національної безпеки України, необхідно реалізувати ці напрями, щоб забезпечити оптимальний баланс між демократичними процедурами та централізацією управління у сфері безпеки.

М. Співак підкреслює, що «стратегії національної безпеки України різних років демонструють еволюцію підходів від загальних заяв до конкретних механізмів забезпечення безпеки, що свідчить про поступове формування системного підходу до управління безпековою сферою» [16, с. 1052]. Подальший розвиток цієї тенденції має забезпечити створення складної та ефективної системи забезпе-

чення національної безпеки. Ця система повинна бути здатною адекватно реагувати на поточні загрози та виклики.

Висновки. Під час проведення дослідження було зроблено наступні висновки:

1. Механізми державного управління національною безпекою є складною багатогранною системою, яка включає нормативно-правову основу, організаційну структуру, фінансово-економічні питання, інформаційно-аналітичні процедури та функції контролю та нагляду. Надійність цієї системи залежить від ефективного поєднання централізованого управління важливими питаннями безпеки та демократичних принципів, особливо демократичного цивільного контролю над сферою безпеки та оборони.

2. Конституція України, положення Закону України «Про національну безпеку України» та Стратегія національної безпеки України складають основу для державного управління у сфері національної безпеки України. Це механізми, які забезпечують функціонування системи гарантування національної безпеки, визначають розподіл компетенцій між органами державної влади та визначають, як вони взаємодіють один з одним.

3. При створенні механізмів державного управління національною безпекою важливою методологічною проблемою є визначення найкращого співвідношення демократії та централізації. Однак централізація управління може призвести до зловживань і обмеження демократичного контролю, а також до концентрації ресурсів і спрощення процесу прийняття та виконання рішень. Демократичні процедури, у свою чергу, гарантують легітимність, підзвітність та прозорість діяльності безпекових органів, але потенційно можуть знижувати оперативність управління.

4. Здобутки України під час збройної агресії показують можливість інтеграції централізованого управління з елементами демократичного контролю. Це досягається за допомогою збереження парламентських і громадських механізмів контролю, чіткого розмежування повноважень між органами державної влади та функціонування системи стримувань і противаг.

5. Удосконалення механізмів державного управління у сфері національної безпеки має стратегічні цілі. Ці цілі включають вдосконалення нормативно-правової бази, оптимізацію інституційної структури, впровадження сучасних стратегічних методів планування, підвищення демократичного цивільного контролю, забезпечення сталого фінансування, створення системи підготовки фахівців і посилення міжнародної співпраці.

Перспективи подальших досліджень мають на меті розробити конкретні методи підтримки балансу між демократією та централізацією в контексті європейської інтеграції України, проаналізувати досвід країн-членів ЄС та НАТО в цій галузі та дослідити, наскільки добре працює система демократичного цивільного контролю за сферою безпеки та оборони в умовах збройної агресії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балановський Я. Національна безпека України: сутність і напрямки реалізації. Актуальні дослідження суспільних наук : матеріали Х Всеукр. наук. конф., м. Умань, 28 берез. 2024 р. 2024. С. 45–51. URL: <https://lib.lntu.edu.ua/sites/default/files/2024-04/MATEPIALI%20X%20наукової%20конференції.pdf#page=46>
2. Безпальчук С. І. Державна політика формування безпекового середовища в територіальних громадах України : кваліфікаційна робота : спец. 281 «Публічне управління та адміністрування». Поліський нац. ун-т, каф. економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління ; наук. кер. Яковчук В. П. Житомир, 2024. 49 с. URL: <http://ir.polissiauniver.edu.ua/handle/123456789/15859>
3. Березовська-Чміль О. Вплив російської військової агресії на політику безпеки у країнах Європи. Вісник Прикарпатського університету. Серія : Політологія. 2024. № 17. С. 20–27. URL: <https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/view/110/108>
4. Березовська-Чміль О., Кобець Ю., Міщук М. Управління системою національної безпеки в умовах воєнно-політичного конфлікту. Науково-теоретичний альманах *Грані*. 2021. № 24 (9). С. 70–76. URL: <https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/1697>
5. Державний бюджет України за 2020 рік. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=12&year=2020&budgetType=CONSOLIDATED>
6. Державний бюджет України за 2021 рік. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=12&year=2021&budgetType=NATIONAL>
7. Державний бюджет України за 2022 рік. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=12&year=2022&budgetType=NATIONAL>

8. Державний бюджет України за 2023 рік. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=12&year=2023&budgetType=NATIONAL>
9. Державний бюджет України за 2024 рік. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/?month=7&year=2024&budgetType=CONSOLIDATED>
10. Ісайко Д. Стратегія забезпечення національної безпеки в Україні.. Теоретичні та прикладні питання державотворення. 2023. № 29. С. 199–201. URL: <https://doi.org/10.35432/tisb292023289628> (дата звернення: 19.09.2024).
11. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
12. Огороднійчук С. Формування державної політики у військовій сфері. Літописець. 2024. № 19. С. 212–215. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/40346/1/Огороднійчук%20С.pdf> (дата звернення: 19.09.2024).
13. Переговори про вступ України до ЄС: повний гід у 12 питаннях. European integration portal. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/peregovory-pro-vstup-ukrayiny-do-yes-povnyj-gid-u-12-pytannya-i-10-mifah-2/> (дата звернення: 18.09.2024).
14. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 31. Ст. 241.
15. Проць І. Оборона держави як основна складова національної безпеки України. Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні : 3б. матеріалів VII Всеукр. науково-практ. конф., м. Львів, 8 груд. Львів, 2023. С. 180–183. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/6862/1/Тези_08-12-23__23-01-24.pdf#page=180 (дата звернення: 19.09.2024)
16. Снівак М. Стратегії національної безпеки України: порівняльний аналіз. Publishing House "Baltija Publishing". 2022. С. 1049–1056. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6350/13386-1?inline=1>
17. Спільна декларація про підтримку України. Міністерство закордонних справ, 2023. URL: <https://mfa.gov.ua/pitannya-mizhnarodnoyi-bezpeki/spilna-deklaraciya-pro-pidtrimku-ukrayini>
18. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» : Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020. *Офіційний вісник України*. 2020. № 75. Ст. 127. Ст. 2377. Код акта: 100870/2020.